

PSUC: Cultura i política

Carme Cebrián i Serret, antropòloga

En un article a *Treball* Xavier Folch explica que amb motiu del consell de guerra de Burgos, Guillermina Motta i Joan Manuel Serrat, cap dels dos comunista, van sentir la necessitat de què s'havia de fer alguna cosa per evitar les penes de mort que es demanaven als militants de l'ETA, a qui es van dirigir? *“quan inicien els primers contactes, s'adrecen a un militant del PSUC. Quina altra cosa podia fer, en efecte, qualsevol antifranquista? A qui acudir quan calia “fer coses”?*

Certament, en els quinze anys, aproximadament, que van des del I Congrés que encarregà el treball amb estudiants i intel·lectuals a Francesc Vicens i Manuel Sacristán, el PSUC havia aconseguit tenir una gran significació política en el món cultural català. Per això, no és estrany que uns anys després, amb motiu del 40 aniversari de la fundació del PSUC, cent seixanta intel·lectuals catalans adrecessin al partit una salutació solidària, signada entre d'altres per Joan Miró, Josep-Lluís Sert, Joan Oliver, Salvador Espriu, Maurici Serrahima, Josep Benet, Antoni Tàpies, Joan Vinyoli, Josep Maria Castellet, Maria Aurèlia Capmany, Manuel de Pedrolo, Núria Espert, Raimon, Lluís Llach, Maria del Mar Bonet, Jaime Gil de Biedma, Carlos Barral, José Agustín i Luís Goytisolo, Joaquim Molas, Josep Guinovart, Joan Pere Viladecans, Juan Marsé, Cesc, Perich, i un llarg etcètera. El text deia *“...ensems que retem homenatge als comunistes catalans que han pagat amb la vida, la presó o l'exili, llur fidelitat a la classe obrera i a Catalunya, afirmem rotundament que no hi haurà veritable democràcia, ni en terra catalana ni a l'Estat espanyol, sense la plena participació política en la construcció d'un futur democràtic dels qui, com a comunistes i com a catalans, han lluitat sense treva contra el feixisme, per les llibertats polítiques i nacionals de Catalunya”*.¹

¹ Xavier Folch (1981): La lluita dels intel·lectuals” a *Treball*, núm. 643

En tornar del I Congrés, l'any 1956, Manuel Sacristán es va ocupar dels estudiants i amb l'ajut d'Octavi Pellissa cap el mes d'octubre es va constituir la cèl·lula de la Universitat de Barcelona, que tenia com a origen un nucli que s'havia constituït l'any anterior a la facultat de Dret. Els primers militants a la Universitat varen ser Octavi Pellissa, Luis Goytisolo, Joaquim Jordà i Salvador Giner. El mes de novembre, coincidint amb els fets d'Hongria, s'incorporà Jordi Solé Tura. L'organització estudiantil quedarà constituïda amb l'entrada de Joaquim Marco, Quim Vilar i Marcel Plans; després s'hi van incorporar M. Rosa Borràs i Juliana Joaniquet. El responsable de la cèl·lula era Octavi Pellissa, que tenia d'enllaç el membre del Comitè Central Manuel Sacristán. Des de 1957 els estudiants publiquen *Universitat*, l'òrgan dels estudiants comunistes, que va sortir sempre en català (exceptuant un breu parèntesi l'any 1964). La publicació va aparèixer amb força regularitat, especialment en els períodes de més activitat política, malgrat les "caigudes" que afectaren més d'un cop l'aparell de propaganda de la Universitat: A més del paper d'informació i d'orientació que tenia la publicació, les corresponents "llançades", mètode principal de distribució de la revista, constituïran per si mateixes actes d'agitació de primer ordre.

Francesc Vicens va ser el responsable dels intel·lectuals i professionals. El psiquiatra Josep Maria Jaén Teixidor obriria el camí entre els professionals de la medicina. Aviat trobarem militant Josep Fontana, Josep Termes, Manuel Puig i Francesc Vallverdú, que formaran el nucli inicial de la cèl·lula d'intel·lectuals del PSUC.

Malgrat les múltiples detencions que deixen l'organització diverses vegades gairebé desmantellada i malgrat el relatiu aïllament que patia el partit, en aquests anys es construeixen el que seran els pilars que faran del PSUC el primer partit de l'antifranquisme. D'una banda, una potent organització a la Universitat que junt amb altres estudiants demòcrates la convertirà en un bastió de la lluita contra el règim. Uns estudiants que aniran omplint el front d'intel·lectuals i professionals i que amb el temps i unes iniciatives encertades, com la de la revista ***Nous Horitzons***, conferiran prestigi al PSUC, així com una certa hegemonia en el camp del món de la cultura. D'altra banda, no podia ser d'una altra manera, la implantació del PSUC en el moviment obrer.

Nous Horitzons

Entre 1957 i 1959 (hi ha un número, però, l'any 1962) el Comitè d'Intel·lectuals del PSUC va treure la publicació ***Quaderns de Cultura Catalana***, considerada la primera revista marxista de crítica i política cultural editada a la Catalunya del franquisme. La publicació va ser realitzada per un reduït equip coordinat per Josep Fontana. En van sortir molt pocs números, només cinc, però estava completament pensada, escrita i impresa a l'interior

En la primavera de 1960 el Comitè Executiu del PSUC va prendre la decisió d'iniciar la publicació d'una revista cultural i política que fos l'expressió de les forces de progrés de Catalunya, així, pocs mesos després apareixerà la revista ***Nous Horitzons*** els primers quatre números (1960-61) ***Horitzons***. El canvi de nom de la capçalera es va produir per una incompatibilitat administrativa, a Mèxic es publicava un butlletí bibliogràfic amb el nom d'***Horizontes*** i les autoritats d'aquell país van considerar que la marca ja estava registrada.

Possiblement, la recent aparició de ***Serra d'Or*** serví d'estímul a la direcció del PSUC per impulsar una publicació que, des de l'esquerra, disputés l'hegemonia cultural sobre el creixent sentiment nacional català. I com per a simbolitzar aquest sentiment, en la primera pàgina després de la presentació, apareix *El cant de la senyera* de Joan Maragall. La revista tenia com a finalitat analitzar la realitat cultural des d'un punt de vista marxista, contribuir a que el PSUC passés a formar part del desenvolupament de la cultura catalana i ajudar el partit a jugar un paper dirigent en el moviment nacional català que acabava d'entrar en una etapa qualitativament nova. Recordem que en els primers mesos de 1960 va tenir lloc la campanya contra el director de ***La Vanguardia*** Luís de Galinsoga, la Crida de cent intel·lectuals en favor de l'ensenyament del català i els esdeveniments del Palau de la Música i les detencions de Jordi Pujol i d'altres activistes. Els PSUC no es volia quedar fora d'aquells moviments, a més les condicions d'aquella època ho feien possible, doncs el partit ja comptava amb una organització d'intel·lectuals que començava a ser important quantitativament i qualitativament.

El nucli de redacció a París el constituïren Pere Ardiaca, Armand Duval, Joan Martorell, Jordi Solé Tura i Francesc Vicens; posteriorment s'hi uniran Arnau Puig i Joan Haro. Però la idea era que en la seva majoria la revista fos confeccionada des de Barcelona, sent Francesc Vallverdú l'encarregat de coordinar les col·laboracions a la revista tant dels militants de l'organització d'intel·lectuals com d'independents (Josep M. Castellet, Jordi Carbonell, Joaquim Molas, Alexandre Cirici, Joan Fuster, Ernest Lluch, Ricard Salvat, Núria Sales, entre d'altres). La revista era editada a Mèxic sota la responsabilitat de l'organització mexicana del PSUC i distribuïda a l'interior de Catalunya per correu mitjançant una imaginativa xarxa de corresponsals repartida per tot Europa i també des de Mèxic. L'edició els primers quatre anys va ser de 2.000 exemplars que es venien legalment a Mèxic, a França i altres països.

Diferents entrebancs, com la detenció de Pere Ardiaca l'any 1962 i la crisi interna del PSUC que afectà a Francesc Vicens i Jordi Solé Tura (1964-65), porten a un decaïment de la publicació que durant uns dos anys passà a ser un mer òrgan de transmissió del partit, fet des de París. A partir del primer trimestre de 1967, la direcció del PSUC encarregà a una redacció a l'interior la responsabilitat de la revista: El director va ser Manuel Sacristán; el secretari de redacció, Francesc Vallverdú, i la resta del consell de redacció era format per Giulia Adinolfi, Josep Fontana, Xavier Folch, Josep Ferrer, Josep Termes. Funcionava alhora un nucli de redacció a París, i entre els col·laboradors més habituals de l'exili hi trobem Teresa Pàmies i Rafael Vidiella, amb diferents pseudònims. Alguns redactors de l'interior comencen a publicar amb el seu propi nom. És l'època que Francesc Vallverdú batejà com "l'etapa d'or" de la revista durant la clandestinitat.

La publicació de ***Nous Horitzons*** va impulsar notablement el prestigi del PSUC dins del món intel·lectual català i va contribuir, sense cap dubte, a la creació d'una cultura marxista i nacional a Catalunya. Com escriu Manuel Sacristán el

1979, ***Nous Horitzons*** "probablement va contribuir a infondre seguretat als militants, identitat al partit i confiança a d'altres marxistes". ⁽²⁾

La preocupació del PSUC pel tema nacional es palesa també en la publicació el 1961 de l'opuscle "***El problema nacional català***", una aproximació marxista al fet nacional que es pot considerar força innovadora per l'època. L'esquema inicial, sobre el qual varen treballar Francesc Vicens i Jordi Solé Tura, el realitzà Pere Ardiaca. El document viatjà a Barcelona per ser esmenat i criticat per intel·lectuals del partit com Josep Fontana i Francesc Vallverdú, entre d'altres. Abans de donar-lo per enllestit es demanà l'opinió crítica a l'historiador Pierre Vilar, que s'hi prestà de bon grat ⁽³⁾. Iniciatives com aquesta contribuïren en gran mesura al prestigi del PSUC dintre del món cultural català de l'època, així com a aprofundir en la vessant nacional del partit.

La crisi de 1964

L'estiu del 1963 se celebrà a la localitat francesa d'Arràs un seminari al qual assistiren prop d'un centenar de militants del PCE i del PSUC dels sectors de la cultura i de la universitat. Al llarg dels més de 15 dies que va durar (del 22 de juliol al 7 d'agost) s'expressà un cert clima de crítica a l'anàlisi que de la realitat social del país es feia des de la direcció a l'exili i, consegüentment, de la política concreta que s'extreia d'aquesta anàlisi. La direcció havia detectat cert malestar entre aquests sectors i l'objectiu del seminari era homogeneïtzar el partit a l'interior, que començava a tenir idees pròpies.

Per la direcció a l'exili, sota la dictadura de Franco des del final de la guerra les contradiccions de la societat espanyola no havien fet més que aguditzar-se. L'expressió de Santiago Carrillo dient que el país era "*una caldera a punto de explotar*" ⁴ és prou significativa; d'aquí s'extreia la necessitat peremptòria de la

⁽²⁾ Sacristán, Manuel "Sobre el paper cultural i polític de *Nous Horitzons* a Catalunya"; Vallverdú, Francesc "Sobre la història de *Nous Horitzons* (1960-1976); Vicens, Francesc "La primera etapa de *Nous Horitzons* (1960-1964)". Pròlegs a l'edició facsímil dels primers números de *Nous Horitzons*. Editada per l'Arxiu del PSUC el 1979.

⁽³⁾ Entrevista a Francesc Vallverdú. Entrevista a Francesc Vicens.

⁽⁴⁾ Claudín, Fernando (1978): *Documentos de una divergencia comunista*. Barcelona, El Viejo Topo.

Vaga General Política, que era la que havia de dur a terme el proletariat, que donaria pas a la Vaga Nacional Política en la qual participaria tot el poble i que acabaria amb la dictadura de forma pacífica, amb el concurs d'unes masses depauperades que estaven esperant un senyal per a sortir al carrer. Aquesta anàlisi no encaixava amb la realitat socio-econòmica d'un país en ple desenvolupament econòmic i entrava en contradicció amb el que els militants podien copsar i evidentment analitzar. Però la majoria del Comitè Executiu del PCE, i del PSUC, continuava veient la situació del país sota l'òptica explosiva dels anys trenta, sense adonar-se que Espanya s'havia convertit en un país predominantment industrial amb la consegüent transformació de les classes socials, de les estructures econòmiques, etc. D'aquesta anàlisi errònia de la realitat arrancava la raó de la seva creença en l'extrema fragilitat del franquisme, amb les implicacions que aquesta creença tenia en els plantejaments tàctics.

La crisi del 1964 començà en una discussió al si del Comitè Executiu del PCE sobre la qüestió agrària, en la qual Fernando Claudín i Federico Sánchez (Jorge Semprún) varen defensar posicions contràries a les de la majoria, que definia la situació al camp espanyol de "feudalista", amb la consegüent proposta política de "la tierra para el que la trabaja". Els encara no-dissidents mantenien la posició que els canvis estructurals esdevinguts en l'economia espanyola en general i al món rural en particular negaven aquella anàlisi. Només cal pensar en les grans migracions camp-ciutat que es venien produint des de després de la guerra civil, a part de que era indiscutible que les formes capitalistes havien penetrat al camp espanyol i no cal dir al català. Fernando Claudín, en el seu informe al Comitè Central del PCE del mes de març, afirma: *"El camarada Santiago y otros camaradas consideran que prevalecerá la salida democrática como desembocadura de una crisis nacional revolucionaria hacia la cual vamos. (...) Mi opinión es que no vamos a una situación revolucionaria de este género. Vamos hacia un cambio de las formas políticas de dominación del capital monopolista, cambio que a través de una serie de fases podrá llegar a ser más o menos democrático y que abrirá una nueva etapa en el desarrollo del capitalismo español"* (Claudín, 1978: pàg. 6).

Fernando Claudín i Federico Sánchez, així com Francesc Vicens i Jordi Solé Tura per la part catalana, havien pogut copsar aquesta realitat en els seus viatges clandestins a l'interior, per les seves relacions amb els joves intel·lectuals i universitaris amb els quals tenien contactes, ja que n'eren els responsables, i per una anàlisi més acurada de la realitat socio-econòmica del país.

La polèmica va ser feta pública el 19 d'abril per Santiago Carrillo en un míting a Stains, un "banlieu" del cinturó roig de París, davant d'uns dos o tres mil comunistes, sobretot de l'exili o de l'emigració econòmica, que s'havien reunit per commemorar el primer aniversari de l'assassinat de Julián Grimau. Primer, els assistents varen pensar que els virulents atacs de Carrillo anaven dirigits als pro-xinesos, conflicte en marxa aleshores. Però la intervenció de Carrillo va pujar encara més de to i llença un andanada contra els *"traïdors al servei de Fraga"*. Aviat els militants s'adonen que a l'escenari que acompanya el secretari general falten dos membres del Comitè Executiu del PCE, Fernando Claudín i Federico Sánchez. Els rumors que alguna cosa passava dins del Comitè Executiu van estendre's ràpidament.

Els temes bàsics del conflicte a la direcció del PCE - que es traspassaren al PSUC- eren: l'estalinisme, la realitat espanyola i el funcionament del partit (i en especial de la seva direcció). En aquella època, els secretaris generals disposaven d'uns poders extraordinaris i sempre tenien la darrera paraula sobre cada assumpte. Això derivava de la concepció leninista del "Partit" com una unitat "monolítica", format per un exèrcit de revolucionaris professionals. Aquests mecanismes es veien afectats, naturalment, per les característiques personals dels dirigents. No era el mateix Santiago Carrillo que Gregori López Raimundo. No era el mateix una direcció que pràcticament tota vivia a l'exili, que una direcció formada per quadres a l'interior i sobretot de l'interior del país, que és la que va configurant el PSUC de la refundació.

Les notícies de les dissensions van arribar aviat a Barcelona i aquell estiu, aprofitant les vacances, força quadres sobretot dels sectors intel·lectuals i de la universitat se'n van a París per saber què passava, ja que la informació oficial que els havia transmès "Roman" al Comitè de Barcelona no els havia convençut gens. August Gil Matamala, Josep M. Blanc, Francesc Vallverdú,

Espinet i d'altres cercaren els seus contactes personals amb les persones de la direcció a París de la seva confiança. Un d'ells va ser Jordi Solé Tura, que feia poc havia abandonat la feina a Ràdio Espanya Independent a Bucarest i havia aconseguit traslladar-se a París i s'encarregava, com a cap de redacció, de la revista **Realidad** junt amb Claudín i Semprún.

Jordi Borja, també a l'exili, es convertí en un altre dels contactes dels companys que anaven a París cercant informació del que estava succeint. Alguns varen demanar de parlar amb els dos protagonistes i Jordi Solé Tura va organitzar una reunió. Gregorio López Raimundo m'explicà que va anar a visitar a Solé Tura per alguna altra cosa i se'ls trobà en plena reunió: *"Concretamente, yo recuerdo que fui a casa de la suegra de Solé Tura para hablar con él, me abrieron la puerta y me encontré con una reunión clandestina, como de treinta personas. Y, claro, como iban las cosas entonces..."*. Sí, les "coses" llavors van anar en el més pur estil estalinista i en pocs mesos una espiral sectària s'apoderà de la direcció del PSUC.

La premsa del partit no va ser massa explícita sobre la crisi de la direcció. El **Treball** del mes d'agost va publicar una declaració del PCE en què s'ataca tant els pro-xinesos com els revisionistes-reformistes, *"i amb el suport dels dirigents xinesos, constitueixen grupúsculs pretesament comunistes amb la intenció de portar l'escissió en els rengles del Partit Comunista d'Espanya i del PSU de Catalunya. Al mateix temps ens oposem enérgicament a tot intent d'introduir a les nostres files les concepcions neocapitalistes i revisionistes, a tot intent de transformar el caràcter del nostre Partit per a convertir-lo en un partit reformista"*.

Treball de febrer de 1965 publica una breu nota: *"El Comitè Central aprova la Resolució del Comitè Executiu del 18 de novembre del 1964 i resol destituir dels seus càrrecs de membre del Comitè Executiu i del Comitè Central el company Joan Berenguer (nom de guerra de Francesc Vicens) per la seva participació en l'activitat fraccional empresa pels companys F. Claudin i F. Sánchez. El Comitè Central reitera la crida feta pel Comitè Executiu al company Joan Berenguer per tal que posi fi al treball fraccional i respecti la disciplina del*

Partit..."⁽⁵⁾. El Comitè Central havia estat consultat per carta i tots, menys Lluís García Lago des de Mèxic, que es va abstenir, varen estar d'acord amb el Comitè Executiu. Una nota més breu encara al **Treball** del mes de març dona la notícia: "*Joan Berenguer, expulsat del Partit*"⁽⁶⁾. L'expulsió de Solé Tura no serà publicada en la premsa del partit.

La crisi de 1964 no va tenir les conseqüències dins l'organització que la direcció es temia. Cap dels expulsats no va dedicar-se a fer treball fraccional, un crim dins dels partits comunistes, ja que trenca amb la doctrina del centralisme democràtic. El document original elaborat per Claudín no va tenir gaire difusió excepte entre el món dels intel·lectuals. **Nuestra Bandera**, la revista teòrica del PCE, va publicar el text amb el títol "Documento-plataforma fraccional de Fernando Claudín". L'informe de Claudín va ser publicat en lletra petita, en paràgrafs separats per unes "notes crítiques" del Comitè Executiu del PCE, aquestes amb lletres molt més grosses i més extenses que el text de Claudín. Paco Fernández Buey m'explicà que "*A la meva cèl·lula hi va haver un acord molt gran de rebutjar un text que ens arribava retallat, això no ens va agradar. Una altra cosa, és que jo penso que aquesta discussió a la universitat no va ser una discussió política, no es van discutir a fons els punts de vista diversos. Per què? perquè era una discussió massa abstracta i massa teòrica per nosaltres. Nosaltres estàvem pensant com organitzar el sindicat d'estudiants, o sigui, que fer ara. I d'aquesta discussió el que no ens agradava era que no fos una discussió lliure i que vingués un de fora a "soltar-nos" un discurs molt anti-Claudín, allò de "traïdors", etc.*"

Les respostes no varen passar de donar la raó als dissidents en silenci. No s'aixecà cap crítica oficial a la direcció. Segons Xavier Folch, "*La reacció en aquest sentit va venir molt marcada per l'actitud del Sacristán, això entre el petit món dels intel·lectuals i dels estudiants. Va ser pensar que tenien raó en l'essencial de les seves crítiques, però al mateix temps que en el moment en què havien perdut la batalla no portava enlloc continuar-la*".

⁽⁵⁾ *Treball* núm. 257, agost-setembre 1961 i núm. 261, gener-febrer 1965.

⁽⁶⁾ *Treball* núm. 262, març 1965.

La crisi, però, sí que tingué conseqüències. Una d'elles fou que la direcció del PCE i del PSUC van anar adoptant, amb matisacions i sense reconèixer-ho mai, l'anàlisi política realitzada pels dissidents. L'altra va ser la clara configuració d'una cultura política diferent dins de l'organització a Catalunya. Sense plantejar problemes importants amb la direcció, els quadres i el conjunt de la militància, van anar adquirint autonomia en relació amb el centre operacional de París. Pel que fa al PSUC, la direcció de fora aviat deixarà de tenir importància, ja que la direcció, a la pràctica i també en la teoria, es trobarà a Catalunya. A més, la militància havia decidit que fora d'uns quants dirigents als qui els atorgava una autoritat moral incontestable per la seva trajectòria, la política a Catalunya la farien ells amb la direcció que es dotarien. L'anàlisi i les elaboracions polítiques s'aniran construint cada vegada més des de dins i París passarà a ser un referent que anirà perdent pes dins del conjunt de l'organització. L'empenta i l'encert polític dels dirigents, els èxits de la política unitària, sota la responsabilitat d'Antoni Gutiérrez Díaz des que la tardor del 1965 va sortir de la presó, estimularan la independència i la re-catalanització del PSUC.

Una de les característiques organitzatives de la clandestinitat era que els diferents sectors o fronts eren veritables compartiments estanc, sense comunicació orgànica entre ells. Encara que, sempre quedava la possibilitat de les relacions personals que es podien establir i que de fet s'establien (en tots els informes d'organització, Roman, renyava els militants per saltar-se aquesta norma bàsica conspirativa). Però en aquest cas no hi va haver translació de la informació del sector d'intel·lectuals al del moviment obrer. La clandestinitat restringia els drets dels militants i dels organismes inferiors, però al mateix temps els hi donava una autonomia, que la militància del PSUC sabrà aprofitar. En una barreja de valentia, dins de la por regnant, d'esperit de sacrifici i de determinació, els comunistes van aconseguir una forta ascendència entre la joventut, tant dels medis intel·lectuals com obrers. La seva disciplina i organització augmentava les seves possibilitats de supervivència en una dura clandestinitat. La seva inserció en el teixit social català anirà proporcionant cobertura a les seves activitats. Les propostes polítiques realistes i pragmàtiques feien augmentar el seu atractiu entre la societat. També l'auge

del marxisme a Europa durant la dècada dels seixanta influí a augmentar l'interès vers el PSUC entre els sectors intel·lectuals i universitaris.

La formació teòrica de la militància va ser una mica accidentada. Fins a finals dels seixanta no arriben traduccions d'autors marxistes a Espanya, la majoria provinents d'editorials d'Amèrica llatina, i que aconseguien passar la censura precisament per ser uns textos de lectura summament difícil. La formació va ser molt autodidacta. Alguns professors de la universitat es van convertir en el referent intel·lectual d'aquests joves, entre aquests professors cal assenyalar a Manuel Sacristán, una clau fonamental per entendre la formació teòrica dels militants del PSUC; però també altres professors independents com Jordi Nadal, i els cada vegada més nombrosos professors no-numeraris que aniran poblant les càtedres. Amb l'augment del nivell de vida que s'està experimentant s'han obert noves expectatives; una d'elles l'entrada a la universitat dels fills de les classes mitjanes en formació; una altra possibilitat que s'anirà obrint és la de viatjar fora del país.

Així, París es convertirà en una font d'adquisició de llibres prohibits que es passaven de mà en mà. I les relacions personals. Manuel Vázquez Montalbán m'explicà que va llegir per primera vegada Gramsci gràcies a una amiga seva que s'estava a Itàlia i li va enviar llibres. José Luis López Bulla ha d'agrair moltes de les seves lectures primerenques al fill d'un farmacèutic de Mataró que se'n va anar a la Toscana i es convertí en l'encarregat de proporcionar-li les novetats, o no tan novetats, de les editorials italianes.

Es a dir, la censura i la manca de publicacions marxistes a l'Estat provocà dificultats en la formació teòrica de la militància i probablement impedí que assolís una solidesa, però aquestes dificultats, que es resolien com es podia, segurament varen donar un espectre ampli del marxisme que es feia a Europa. Junt amb els "catecismes", per aquestes "vies personals" diverses arribaven també altres aportacions al marxisme que varen enriquir posteriorment la creació política del PSUC.

La Caputxinada

El curs 1965-66 els estudiants de Barcelona aconsegueixen trencar amb les jerarquies del SEU (Sindicat Espanyol Universitari, d'afiliació obligatòria per a tots els estudiants) amb una convergència entre professors i estudiants. Es realitzaren les eleccions a delegats de curs i a les cambres de facultat sense cap control del sindicat del règim. Aquesta convergència momentània amb el professorat pot tenir a veure amb el fet que els estudiants que més destacaven en les activitats sindicals i polítiques acostumaven a ser, aquests anys, els mateixos que es distingien per tenir un excel·lent expedient acadèmic. A banda d'això, existia també per part del professorat la necessitat de sortir-se'n de les arcaïques estructures que imposava el SEU i avançar cap una universitat més científica.

El desbordament total del SEU i la generalització de la protesta van portar el Govern franquista a la creació de les APE (Associacions Professionals d'Estudiants) que concedien algunes reformes sol·licitades pels sectors liberals del règim. Però, encara que suposaven la liquidació de l'anacrònic SEU, mantenien la sindicació obligatòria i, per tant, la manca de llibertat sindical. Les APE també van ser desbordades pel moviment democràtic dels estudiants, que varen celebrar eleccions lliures a gairebé totes les facultats amb una alta participació estudiantil. D'aquestes eleccions en sortiren consells de curs de deu membres, cambres de facultat amb tots els consellers de curs i una junta de delegats de districte.

La nova Junta que presidirà el desenvolupament de l'Assemblea constituent del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB) estava integrada per Paco Fernández Buey (Lletres), Joaquim Boix (Enginyers), Evarist Manzano (Arquitectura), Josep M. Maymó (Ciències), Alfred Pastor (Econòmiques), Robert Rodríguez (Medicina) i Ramon Torrent (Dret), que tenia Pere Comas com a subdelegat.⁷ Tots els delegats menys un militaven al PSUC, però fins i tot l'independent era considerat per l'alumnat un dels dirigents claus de l'organització.

⁽⁷⁾ Colomer, Josep Maria (1978): *Els estudiants de Barcelona sota el franquisme*. Barcelona, Curial. (àg. 207)

La decisió de crear una organització autònoma i independent dels estudiants es va prendre després d'un llarga discussió sobre si era millor això o aprofitar les eleccions que proposava el règim amb les APES. I segons Paco Fernández Buey *"Finalment, va guanyar la posició més valent, però no per una orientació de fora. Es veia en l'ambient de les facultats que era una acció que es podia fer, sobretot a filosofia, econòmiques, medicina. La decisió de trencar amb el SEU i fundar el SDEUB va ser una decisió que es va prendre en un àmbit que era un híbrid de delegats elegits i responsables estudiantils del PSUC. Hi havia espontaneïtat, però la idea del Sindicat Democràtic va sortir d'una decisió molt conscient d'un grup en el qual el 80% de les persones assistents érem ja del PSUC. Hi estàvem l'Albert Corominas, l'Andreu Mas -que en aquell moment era el responsable de l'organització d'estudiants-, l'Alberto Ortega no ho recordo segur, el Roberto Rodríguez "Rorro", i més gent. El 80% de la gent de la Junta de Facultats érem del PSUC"* (8).

Si bé els estudiants del PSUC en aquells moments no eren massa nombrosos, sí que era important la seva àrea d'influència dins de la universitat. Plataformes com l'Associació Democràtica d'Estudiants de Catalunya que prenia la forma d'un sindicat clandestí - desaparegut amb la constitució del SDEUB- agrupaven els estudiants del PSUC i independents que es movien dins de l'òrbita del partit. Aquest bloc d'universitaris al voltant del PSUC fou la força dinamitzadora que promogué la constitució del Sindicat, sense que això vulgui menysprear en absolut l'esperit radicalment democràtic i l'exigència de canvis que es vivia en les bases estudiantils que col·laboraren activament en tot el procés. L'organització estudiantil del PSUC va créixer molt a l'entorn del Sindicat Democràtic.

La direcció del partit veié amb una certa prevenció el trencament radical que suposava la creació del SDEUB. La política de penetració en els organismes del règim defensada pel PSUC era la que fins llavors s'havia imposat també a la universitat. La direcció valorava que el salt endavant que suposava la creació del sindicat, amb la repressió que comportaria, podia posar en perill la creixent incidència social que es tenia al sector. De fet, la primera vegada que la notícia

(8) Entrevista a Francisco Fernández Buey.

apareix a **Treball** no se li dóna més importància que a qualsevol altra de les "grans manifestacions de masses" que el diari relatava ⁽⁹⁾.

Del 9 de març, en què queden assetjats al convent dels Caputxins de Sarrià, fins al dia 11, en què són violentament desallotjats per la policia que entra al convent saltant-se el concordat amb el Vaticà, més de cinc-cents delegats estudiantils i una trentena de destacats convidats del món de la cultura catalana, constitueixen l'SDEUB. El "Manifest per una Universitat Democràtica" redactat pel professor Manuel Sacristán i llegit per l'estudiant Paco Fernández Buey, reivindicava, en síntesi *"aconseguir una universitat capaç de dominar els problemes tècnics i socials de l'època, una Universitat democràtica"* ⁽¹⁰⁾. Uns objectius que es poden qualificar de liberals, lluny de les reivindicacions esquerranistes i utòpiques que es comencen a forjar en els campus nord-americans i europeus, que tindran el seu esclat en el maig francès.

La Caputxinada va suposar una inflexió en la història de l'antifranquisme català, pel gran ressò que va tenir a nivell ciutadà i en la premsa internacional. Però, sobretot, perquè amb motiu de la solidaritat amb els estudiants represaliats es fundarà la Taula Rodona de Forces Polítiques, el primer organisme que agrupa totes les forces polítiques catalanes, des de la democràcia cristiana fins al PSUC, que per fi aconsegueix trencar amb el seu teòric aïllament. Diem teòric perquè, si bé el PSUC va restar marginat i vedat dels diversos intents de formar plataformes unitàries que mai no acabaven de reeixir, la força de la seva presència en la societat feia impossible que cap iniciativa no pogués tenir èxit sense la seva presència; ans al contrari, a partir d'ara el PSUC es convertirà en el motor i màxim protagonista de la política unitària catalana.

A primers de 1966, per iniciativa d'Antoni Gutiérrez Díaz, aleshores responsable del Front d'intel·lectuals del PSUC, s'havia celebrat al local Franciscàlia una reunió per intentar posar en marxa una associació d'intel·lectuals. La convocatòria va ser un èxit, però no es va arribar a cap acord, ja que es produí una confrontació entre els militants del PSUC que propugnaven una associació d'intel·lectuals demòcrates àmplia i l'opció del

⁽⁹⁾ *Treball* núm. 272, març 1966

⁽¹⁰⁾ "Manifest per una universitat democràtica" a *Nous Horitzons*, núm. 8. Quart trimestre de 1966.

MSC i altres, que propugnaven una associació d'intel·lectuals socialistes. Mentre preparaven una propera reunió va tenir lloc la Caputxinada.

Les persones que havien format part del nucli organitzador de la trobada i que, per una raó o una altra, es van quedar fora de la tancada als Caputxins es van constituir en grup de suport als estudiants i intel·lectuals assetjats. D'aquest nucli va sortir després la Taula Rodona de Forces Polítiques que, amb l'ampliació que va suposar la presència del moviment obrer organitzat, va permetre establir un nivell de diàleg més pròpiament polític i anar cap a la constitució de la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya que es va constituir el 1969.

Cap a l'Assemblea de Catalunya

El Comitè Central del PSUC del setembre de 1970 indica que *"donada la realitat actual en què els partits no estan organitzats per tot arreu, és necessari promoure en cada barri o localitat la constitució de comissions unitàries entorn de totes o d'una part de les reivindicacions que figuren en el Programa de la Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya. Aquestes comissions (cíviques, de solidaritat amb els presos i perseguits, de defensa de la llengua i cultura catalanes, etc.), si estan integrades per persones representatives de les diverses capes de la població, es converteixen en plataformes de lluita per la unitat que encapçala la Coordinadora de Forces Polítiques. Exemple brillant en aquest terreny el constitueix la Taula Rodona de Barcelona, en què participen nombroses personalitats lligades a entitats i moviments d'indubtable influència social, cultural o religiosa, que actua com una autèntica i eficaç Comissió Cívica"*. No és difícil de veure en aquestes paraules la idea embrionària del que serà l'Assemblea de Catalunya, encara que la dinàmica unitària fou força més complexa, i la seva consolidació es degué també a la iniciativa de persones independents com Josep Benet o Pere Portabella, socialistes com Josep Andreu Abelló, Joan Raventós o Francesc Vila-Abadal, nacionalistes com Joan Armet o Jordi Carbonell i molts d'altres.

Una vegada més serà la repressió franquista la que provocarà un avanç en l'entesa del conjunt de l'antifranquisme. La involució política del règim està encapçalada per un reforçament del poder de l'almirall Carrero Blanco que aviat serà nomenat president del Govern. La pràctica repressiva del govern de Carrero-López Rodó, ha tingut com a objectiu preferent, durant 1970, el

moviment d'alliberament nacional basc, que culminarà el mes de desembre amb un consell de guerra a Burgos contra setze militants d'ETA, per a sis dels quals són demanades penes de mort. Davant d'aquesta nova onada repressiva, la resposta de les forces democràtiques va assolir una amplitud sense precedents, des de la jornada de lluita per l'Amnistia convocada per al 3 de novembre pels comunistes, l'agitació estudiantil i obrera va anar en augment. Les assemblees, vagues, manifestacions que es van produir determinaren el Consell de Ministres a suspendre per sis mesos l'Article 18 del "Fuero de los españoles" (suspensió de l'*habeas corpus*) a tot el territori de l'Estat.

En aquest context militants del PSUC (Xavier Folch, Octavi Pellissa, Paco Fernández Buey), persones properes al partit (Pere Portabella, Oriol Bohigas, Núria Serrahima) junt amb altres persones del món de la cultura (Joan Manuel Serrat, Guillermina Motta) prenen la iniciativa de convocar una tancada d'intel·lectuals contra el procés de Burgos. Després d'un primer intent de fer-ho a la Catedral de Barcelona, que no reeixí per manca de receptibilitat del Bisbat, unes vuitanta persones del món de la cultura decidiren tancar-se al Col·legi de Llicenciats. Però una acció d'aquesta mena a la ciutat corria el perill de ser ràpidament cortocircuitada per la policia, només tallant els telèfons s'haguessin quedat aïllats. A més el portaveu de la Taula Rodona, Pere Portabella, els feu desistir de la idea de tancar-se a dintre la ciutat en un col·legi professional amb l'argument que a Madrid havien intentat realitzar una tancada en una església i varen ser immediatament i de forma violenta desallotjats per la policia, amb l'ajut de bandes feixistes. Portabella, que havia assistit a les sessions del Consell de Guerra, acabava de tornar de Madrid on s'havia entrevistat, junt amb Josep Andreu i Abelló, amb el cap de l'Estat Major de l'exèrcit, general Díez Alegría, al qual van lliurar un manifest encapçalat per Joan Miró en contra del procés.

Josep Benet realitzà una gestió telefònica amb l'Abat Cassià Maria Just, que donà la seva conformitat, i es decidí que la tancada seria a Montserrat. Després d'algunes reticències provocades pel temor que una nova convocatòria congregués menys gent, i amb l'opinió en contra d'Antoni Gutiérrez Díaz i de la majoria del Comitè d'intel·lectuals del PSUC, que pensaven que era un error fer la tancada fora de Barcelona ja que es tindria menys ressò, uns tres-cents intel·lectuals i persones del món de la cultura es traslladaren al Monestir el dia 12 de desembre.

El resultat de l'acció fou que l'Assemblea d'Intel·lectuals reunida durant tres dies, acollits pels monjos i sota el setge de la policia, es va convertir en el centre de l'atenció internacional de la resistència democràtica, antifranquista i nacionalista en aquell moment. Davant de la pressió interna i internacional el règim no tingué més remei que commutar les sis penes de mort que es demanaven als etarres.

La conseqüència més important de l'Assemblea d'Intel·lectuals va ser que de l'experiència de mantenir durant tres dies en acció un sector que fins aleshores havia estat conflictiu, amb relacions personals plenes de subjectivismes entre alguns dels seus membres, que fins aleshores havia estat difícil de coordinar més enllà d'accions puntuals i amb una radicalització ideològica que de vegades el feien excloent, demostrà que era possible imaginar un projecte més ambiciós. La "tancada" va concloure el dia 14 al vespre davant l'amenaça d'un assalt de la policia al Monestir, després que l'abat Cassià Maria Just negociés amb les autoritats la sortida sense represàlies dels reunits, cosa que no es va complir. Els concentrats varen rebre multes de diversa consideració, retirades de passaports, etc.

L'endemà d'haver-se acabat la tancada a les vuit del matí, Pere Portabella rebé la visita a casa seva d'un Antoni Gutiérrez Díaz exultant que l'anava a felicitar per l'èxit de la "tancada" a Montserrat. En el curs d'aquella conversa matinal el Guti tingué la idea de "*convocar una Assemblea de tot Catalunya*", la qual cosa es realitzà onze mesos després.